

Úvodní kapitoly z filosofie [ETF UK]

Ladislav Hejdánek

This is a part of the original document:

[Úvodní kapitoly z filosofie \[ETF UK\]](#)

jedná se o část původního dokumentu:

[Úvodní kapitoly z filosofie \[ETF UK\]](#)

◆ přednáška, česky, vznik: 7. 10. 1994

◆ lecture, Czech, origin: 7. 10. 1994

Úvodní kapitoly z filosofie [1994]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 (flash/pro) – únor 2026]

--- (s1_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: Jedna, dva, tři, čtyři, pět, šest, sedm, osm, devět, deset.

Hejdánek: Jistě si dovedete představit, že už je to vlastně vyšší stupeň. Můžeme něco předpokládat, dovedete si představit, že když se řekne v Janově evangeliu: „Já jsem se proto narodil a proto jsem přišel, abych vydal svědectví pravdě,“ nebo dokonce jinde: „Já jsem pravda,“ kromě toho dalšího cesta, život. Takže nemůžeme jednoduše předpokládat, že víme, co se myslí tím slovem pravda.

Představa, že když najdeme nějaké slovo, *notabene* české, původně tam je *alétheia*, tedy řecké, že už víme, o co jde. Nevíme, nemáme ponětí, máme tam jenom to slovo. A jaký je význam toho slova, to musíme nějakým způsobem zjišťovat, to musíme prozkoumat.

Důležitá věc na tom je, že slovo pravda se v našem životě vyskytuje velice hojně. Přestože už ve filosofii, a nejenom ve filosofii, také v pařilosophiích různých se vyskytují názory, že pravda vlastně žádná není, že to je otázka režimu řeči, jak říká Bělohradský, nebo že pravda je jenom jeden z druhů lži, že to je taková zvláštní lež. To říká Nietzsche a ptá se, proč právě tento druh lži, proč právě pravda, proč ne lež nějaká jiná.

Přece jenom ve vědě dost dobře není možné se obejít bez tohoto termínu a není možné se obejít také bez určitých konotací, určitého prostoru významového, který je spojen s otázkou pravdy. Koneckonců veškeré diskuse vědecké se týkají většinou, takřka vždycky se týkají toho, je-li to pravda nebo není. Samozřejmě někdy se ty diskuse týkají i otázek formálních, najde se tam logická chyba, přehmat, ale v podstatě i to se týká pravdy.

Tedy ač byly vysloveny pochybnosti o pravdě, přece jenom s pravdou se stále musí počítat i v našem moderním či postmoderním světě. Celé spekulace o tom, že vlastně pravda žádná není, nebo že to je jenom jedna ze lží a tak dále, všechny tyto spekulace se týkají interpretace toho, co je pravda. Bez pravdy se nemůžeme obejít, ale co to je ta pravda, to je různě interpretováno. Víte, že první filosofie, která byla vymyšlena ve Spojených státech, v Americe – jinak se tam stále filosofie evropská dovážela – tak první filosofie je pragmatismus. Peirce, James, Dewey. A od té doby jsou další, například dneska velký představitel amerického pragmatismu je Richard Rorty, který zároveň to spojuje trochu s analytickou filosofií.

Do češtiny Čapek přeložil, rozumí se Karel Čapek, který byl velkým přívržencem pragmatismu, přeložil tu jednu knížku Jamesovu *Pragmatismus*. To si můžete přečíst v češtině. Jinak se doporučuje daleko víc číst tu jeho knížku *O pravdě*, kterou recenzoval Bergson s velkým nadšením. Je to skutečně až dojmavé, jak Bergson uvítal tuto knížku o pojetí pravdy na základě pragmatického.

Tam v podstatě se říká, že pravda je to, co se osvědčuje. Co se osvědčuje jako užitečné především. A s čím se dá pracovat, co neselže. Takový drobný pokrok. Že když nějakou teorii nebo nějakou tezi uplatňujete logicky, důsledně a dosáhnete výborných výsledků, tak to je doklad toho, že to je pravdivé.

Rádl, když komentuje pragmatismus, tak říká: Samozřejmě, pravda je užitečná, pravda je efektivní, pravda se samozřejmě musí osvědčovat. Otázka je, zda mohu pravdu vymezit tím, že se osvědčuje. Ono se totiž někdy osvědčuje také lež. Osvědčuje se omyl. Osvědčuje se podvod. Dlouho se osvědčuje. Sice máme české přísloví, že lež má krátké nohy, ale ačkoliv má krátké nohy, přece jenom zase tak obrovský rozdíl od pravdy to není, aby to někdy pravdě netrvalo třeba staletí, než ji dožene.

Takže s tím Achillem a želvou tady musíme být opatrní. Rozhodně to, co se rychle osvědčí, to ještě nemusí být pravda.

Ale Rádl ukazuje ještě na další věc, že totiž abychom poznali – a tohle je daleko závažnější argument – abychom poznali, co se osvědčuje. Vždyť my se můžeme mýlit. My něco považujeme za osvědčení, máme dojem, že se to osvědčuje, a ono se to neosvědčuje. My to nevíme. My léta, tisíceletí – brzo se k tomu vrátím – považujeme něco za velmi osvědčené a nadále se osvědčující, a ono se to *de facto* neosvědčuje. Přeskočím a jenom naznačím, aby bylo jasno, že to někdy může trvat dlouho. Prostě a dobře určitý způsob myšlení, který začal s filosofií ve starém Řecku, skutečně vede k té katastrofální situaci, v které dnes jsme, k té, ke které se blížíme čím dál víc a proti které začínají protestovat ekologové.

To se ohromně osvědčovalo. Evropská kultura a civilizace se velice osvědčila proti všem ostatním kulturám a civilizacím svou velikou účinností, svým smyslem pro užitečnost.

Po mnoha stránkách se osvědčuje určitý vědecko-technický způsob myšlení, který je pozdější než řecký, ale stojí na tom řeckém. A právě tato technověda nebo vědotechnika, ale nejlépe technověda – dneska už věda sama o sobě takřka neexistuje. Ideál vědy, která poznává a nechce sloužit, nechce být užitečná, je už tentam. Dneska považujeme za samozřejmé, že věda musí být užitečná; proč bychom dávali tolik peněz na vědu, kdyby nám nic nepřinášela, jenom nějaké poznatky?

Je spousta lidí, zejména v Americe, kde ta otázka peněz vynakládaných na ty všelijaké satelity a meziplanetární lety těch automatických stanic a podobně, to stojí strašné peníze a to by se dalo rozdělit na užitečnější věci v té americké společnosti. V Americe se velice šíří, rozmáhá odpor vůči tomu, který je nejruznějším způsobem odůvodňován a účastní se toho také bohužel křesťané, kteří říkají, že to Pán Bůh přece nechtěl. Když nám nedal do zadku rakety, tak proč je máme vyrábět? Kdyby chtěl, abychom létali mezi hvězdami, tak by nám k tomu dal potřebná křídla – samozřejmě křídla nejdou ve vzduchoprázdnu, tak by to musely být rakety. Tedy tento fundamentalistický argument také spolupůsobí na tohle, ale není to jenom založeno na tom. Ten odpor je nejruznějšího typu a lidé z nejruznějších důvodů, z nejruznějších motivů mají averzi proti vynakládání velkých peněz na vědu.

A teď se na vědu svádí kdeco. Věda je učiněna odpovědnou za to, že máme atomové pumy a že máme přírodní prostředí znešvařeno nejenom chemickými produkty, ale také radioaktivitou. Za to je všechno odpovědná věda. My za nic nemůžeme, my jenom chceme, aby ta věda byla zlikvidována. My jsme na ní nepracovali, my jsme se toho neúčastnili, to nám nutili.

Tedy tahle ta averze vůči vědě je živena z mnoha zdrojů, i starých zdrojů. Jistě víte sami, jak v protestantismu je rozum podezříván a jak pořád se vztyčuje prst, který říká: „Pozor, moc na ten rozum nespolehej.“

No a tedy je otázka, jak máme rozumět tomu, co to je pravda, i dnes. A teď: jak rozumět tomu, když čteme v Bibli, že Ježíš sám se prohlašuje za pravdu? Anebo – samozřejmě Ježíš to asi neudělal, Ježíš nejspíš neřekl: „Já jsem pravda,“ to je vyznání církve, i když je vloženo do úst Ježíšových. Víte, že Jan je nejranější, tedy nejpozdější evangelium, nejmladší evangelium, a jistě není psáno učedníkem Ježíšovým přímo. Ale to není to nejdůležitější, tam koneckonců nám jde o jiné otázky. Nám jde o to, co tam ta pravda znamená. Jak to, že pravda je položena vedle cesty? Já se divím, že zatím nemáme tady nějakou sektu, která se nepokouší o synkrezí taoismu a křesťanství v tom, že když „Já jsem cesta“, cesta je *tao*, tak že to je vlastně nějak dohromady, že by se to dalo dávat dohromady – ale to všechno přijde.

„A já jsem život.“ To je také: co to znamená „Já jsem život“? To jsou všechno problémy, kterými se musíme zabývat. A jestliže jsme si vybrali pravdu, tak je to proto, že jednak je to naše rozhodnutí, moje rozhodnutí. Já jsem touto otázkou vlastně do jisté míry posedlý. Já už jako disertaci jsem psal... už když jsem studoval, tak jsem měl referáty o pojetí pravdy českých myslitelů, disertaci jsem psal o pravdě a stále se k tomu vracím a nemám dojem, že bych byl u konce.

Vůbec filosofie nikdy nesměruje ke konci, filosofie se velmi ráda vrací. Udělá krok kupředu a potom dva kroky zpátky, jak předtím varoval Lenin. Protože chce nejenom dosáhnout výsledků nějakých, ale chce zjistit, z jakých motivů, z jakých základů, na základě jakého východiska, za jakých předpokladů, které třeba zůstaly nevysloveny, vůbec se dosáhne toho či onoho výsledku.

Tedy, už to jistě jste slyšeli, připomenu jenom, že Patočka se pokusil jednou vymezit rozdíl mezi filosofií a vědami tím, že vědy v podstatě hlavně pokračují tím, že přidávají další nové poznatky k těm dosavadním. Tu a tam se stane, že nějaký dosavadní údajný poznatek se musí opravit, že se ukáže, že to nebyl poznatek, že to byl předsudek. Anebo se ukáže, že způsob, jak dosavadní poznatky jsme celkově vykládali, jak jsme na základě těch poznatků, které jsou vždycky jednotlivé, vytvořili jakousi teorii obecnější, tak že se ukáže, že tu teorii musíme zavrhnout a vytvořit teorii novou, poněvadž mezitím se objevily poznatky, které jsou s touto teorií v rozporu.

Už tohleto znamená, že vědecká práce stojí na jistých předpokladech nevyslovených, že totiž se nemůže stát, když zjišťujeme nové poznatky, aby ty poznatky, které jsou v rozporu s jinými poznatky nebo v rozporu s jinými teoriemi, aby ty poznatky v tom rozporu byly skutečné a nikoliv jenom v tom našem přístupu. Že se nemůže stát, abychom zjistili nepochybné skutečnosti v tomto světě, které jsou v rozporu, které prostě nelze sjednotit žádnou teorií. Věda stojí na předpokladu, že tento svět má celkově nějaký jednoznačný charakter a že se nemůže stát, aby správné poznání dospělo k rozporu. Když se dospěje k nějakému rozporu, tak je to dokladem toho, že to poznání není správné. Musí doopravdy ten nevyslovený předpoklad vědy, to jest mimochodem, to má teologické pozadí.

Tohleto třeba předpokládá, že věda nevěří, že by existoval nějaký zlý duch, který by nám kladl nástrahy, který by nám podstrkoval falešné poznatky, které by nás mátl. Víte, že v tomto smyslu se vyjadřoval třeba Einstein, že Bůh sice vytvořil velmi složitý svět, ale že Bůh prostě není, nemá zájem na tom, aby nás mátl. Teď přesný citát, mně se to teď vybavilo, tak přesný citát neznám, ale jistě jste to četli nebo slyšeli o tom a tak dále, že prostě Bůh nás nepodvádí. To znamená, že zároveň se předpokládá, že tady není nějaký oponent Boží, nějaký Satan, který by nás mátl.

To je křesťanská tradice, že předpokládá něco takového, nějakého zlého ducha. Ale moderní myšlení filosofické a vědecké stojí na předpokladu, že takový zlý duch není a že tady se můžeme spolehnout na své poznatky. Pokud tam nějaké chyby uděláme, tak je můžeme zase odhalit. Víte, že Descartes uvažuje o tom, zda přece jenom není takový zlý duch, který nám něco našeptává, a pak to zamítá. Totéž u Leibnize, že *monáda monád* nemate ty monády. Když nějaká monáda se dostane do omylu nebo nedostatečně se vyčeří, je to její vina, poněvadž nebyla dost aktivní, byla líná. Ale není to tak, že by Bůh uložil nějaké falešné informace do těch monád a ty potom při tom vyčeřování by přišly do rozporu, aniž by věděly, poněvadž nemají oken, nemohou to zkontrolovat, aniž by věděly, přišly by do rozporu s tím, jak skutečně svět vypadá, poněvadž ony si to jenom začínají představovat na základě jistých informací a metodických pouček, kterých se dostává každé monádě.

A já jsem řekl, že to má teologické pozadí, zatím se ukázalo filosofické. To je odmítnutí manicheismu tohleto. Na tom stojí, na zamítnutí manicheismu. Není tady v oblasti poznání, není tady dobrý duch a zlý duch, není tady to pozitivní a negativní, nestojí dvě božstva proti sobě a my jsme taková bezmocná papíři, které se hýbou jednou tam, podruhé onam. Na tom stojí moderní věda. Jak jinak by to zdůvodnila? To je předsudek, to jest ve smyslu, může být taky správný předsudek. Ale je to

předsudek, je to předsudek. Není to na základě soudu, není to na základě konsekventního uvažování, poněvadž je to předpoklad. Věda se bez něho neobejde, ale nedovede se s ním vypořádat, takže o něm nemluví.

Filosofie musí. Filosofie musí tam vyhrabat tuhle tu věc a říct: „A kde se to vzalo?“ A nakonec zjistí, že to je teologického původu. Samozřejmě ještě předteologického, protože ten spor s manicheismem, ten také má nějaké předpoklady a také historické předpoklady, a to je obrana proti mýtu, který přichází odněkud z *Orientu*. A ta obrana je založena na čem? Křesťanství stojí v této věci na dvou základních pilířích, a to je Řecko a Starý Izrael. Na řeckém myšlení a hebrejském myšlení. A nepochybně, že tedy v Řecku se nepodařilo žádným způsobem toto založit, i když Řekové taky měli za to, že to poznání má perspektivu, že když důkladně uvažujeme, tak přijdeme na to, jak to je. Ale netematizovali to. A tam ten nedostatek reflexe je evidentní. Tematizováno to začíná být teprve, když jsou nějaká základní východiska, a ta jsou v tom hebrejském myšlení. Pravděpodobně by se bývala filosofie řecká neubránila těm východním mýtům, kdyby tady nebyly ty zdroje v hebrejském myšlení.

No tak když si takhle podíváme na všechno, a teď připustíme, že filosofie je tady od toho, aby se tímhle tím zabývala, aby se prohrabávala až k těm nejhlubším kořenům toho, co představuje dnešní náš myšlenkový svět, co představuje naše myšlení, na čem naše myšlení stojí, ať si to uvědomujeme nebo neuvědomujeme. Filosofie to musí analyzovat, musí říkat: „A proč? A kde jsme to vzali?“ Když toto připustíme, no tak pak samozřejmě musíme připustit, že také filosof se bude ptát, jaký je rozdíl mezi pojetím pravdy v každém jazyce. Něco takového jako slovo pravda existuje a v každém jazyce má trochu jiné konnotace. Filosof se musí tázat, jaké jsou rozdíly mezi tím, jak v tom či onom jazyce, v té či oné kulturní tradici se tomu slovu příslušně rozumí. Při překladu se nemůžeme ubránit tomu, že slovo, které má určité konnotace, přeložíme slovem v jiném jazyce, které má sice některé konnotace stejné nebo podobné, ale jiné má jiné, odlišné.

No a tak a zároveň musíme vědět, že zejména v minulosti, když se překládaly různé základní věty, základní texty, tak že lidé si neuvědomovali tolik tuto potíž, ale zejména ne v tom plném rozsahu. Nebyli schopni to zanalizovat, neměli po ruce všechny ten materiál, který už dneska my máme, kdy celý problém je, zda to zvládnout, ale ten materiál máme pohromadě. Tehdy nikdo ten materiál nesbíral.

Musíme vědět, že tehdy se pracovalo způsobem ne dost odborným, ne dost spolehlivým, že to záleželo nejen na znalostech, ale také na předsudcích a tak dále, daleko víc než dnes ve vědě. Asi tak, jako dnes pracují lidé nevzdělaní nebo polovzdělaní, málo vzdělaní a pracují s myšlenkami a nedovedou to docela. Čili tam je spousta předsudků a oni o tom ani nevědí.

Smyslem studia je, pokud možno, poodhalit tyhle ty nevyslovené, ani nedomyšlené, nemyšlené předpoklady toho, co všechno myslíme a děláme.

No a tedy, když jsme si toto vyjasnili, tak pak musíme si zároveň uvědomit, jakým obrovským problémem bylo, když se Židé rozhodli své spisy, nevím, jestli mohu říct náboženské, protože tam sice plno náboženství je, ale bojuje se proti němu – je to zápas proti náboženství celý *Starý zákon*, čili jsou tam obě strany a my to čteme jako slovo Boží. To je zápas a my to nečteme jako zápas. My si vybíráme, co se nám líbí, a neptáme se, to které místo k čemu odpovídá, které té pozici. Obávám se, že to není nejlepší metoda, jak porozumět, co tam je. I když jsou tam různé tradice, tak my říkáme, no tak jahvista, elohista, ale to je zápas těchto dvou tradic. To nejsou prostě dvě vedle sebe.

A pochopitelně je to zápas, který je už trošičku umravněn, který je dodatečně redigován tak, aby to nevypadalo moc jako zápas. Takže my to musíme dešifrovat, musíme zjišťovat, když tam něco najdeme, jestli vlastně je to správně nebo nesprávně, jestli se to tam ukazuje proto, abychom

souhlasili, nebo proto, abychom si na to dali pozor. To musíme velmi opatrně rozpoznávat a rozhodovat na vlastní riziko, můžeme se mýlit při tom. To není jedna rovina.

Ale na druhé straně, jaký obrovský problém byl všechny tyto spisy přeložit do jiného jazyka. To je cosi obrovského a také světově jedinečného. Obvykle tomu tak bylo, že lidé prostě přijímali, nějak nasákli jakýmsi jinými tradicemi, a pak se o to začali zajímat a začali si do svého jazyka překládat něco cizího. Tady došlo k čemusi neuvěřitelnému, totiž, že vlastní tradici si určitý počet učenců předsevzal přeložit do cizího jazyka, který museli nejprve zvládnout. Ale museli to oni přeložit, ne si povolat Řeky, které naučí trochu hebrejsky, aby to teda přeložili, jak se to dělá dneska. Nýbrž oni sami se museli naučit tak dobře řecky, aby mohli přeložit to, o čem věděli nebo o čem se domnívali, že tomu dobře rozumí a jak k tomu nemůže rozumět nikdo z cizích.

No a tito lidé si museli někdy klást velké problémy. A my víme, že ty problémy se týkaly také překladu těch řeckých slov, jejichž kořen byl *mn*. Já bych se teď chtěl zeptat, vykládal vám tohle Heller a máte dobrou znalost toho, jak to bylo s tím kořenem *mn* a s tím, jak se to překládalo? Můj problém je tento: já něco podobného vykládám na *Filosofické fakultě* a pozval jsem tam profesora Hellera, aby tam přišel a jednou těm studentům o tomhle řekl, poněvadž nevím, proč já bych o tom měl mluvit, když já hebrejsky neumím. Musel bych jim jenom z druhé ruky cosi vykládat, tak ať tam přijde někdo, kdo to řekne z první ruky. A teď bych rád věděl, jestli vy to víte. Jinak já ho požádám, aby přišel také sem a aby se ujal jednou, aby tady prostě přednesl přednášku přímo k tomu: otázka pravda–víra ve *Starém zákoně*. Nevím, proč já bych o tom měl hovořit, když tady máme Hellera. Tak mám ho sem pozvat? On vám o tom neříkal, neslyšeli jste. Jenom možná některý, ale nepřednášel o tom. To je právě Hellera třeba se ptát. S Hellerem mluvit je strašně důležité, protože on ví spoustu věcí, ale on neříká všechno. To se ho musíte ptát. No tak my se ho zeptáme. Tak souhlas, já ho sem pozvu.

Řeknu teď jenom poněkud diletantsky, že – a to je nepochybné, tedy, že to je jenom pohled zvenčí, on vám řekne něco podrobnějšího a hlubšího – ale už první věc, co zarazí člověka, i když neumí řecky, že zjistí, že na některých místech *Septuaginta* překládá to *mn* jako *pistis* a na jiných místech stejné slovo nebo stejný kořen jako *alétheia*. Nedovedu posoudit, zda správně nebo nesprávně, ale kouknu se do *Vulgáty* a zjistím, že *Vulgáta*, i když je po mnohé stránce založena na *Septuagintě*, poněvadž ta znalost hebrejštiny byla v té době, zejména ve srovnání s dnešní znalostí, žalostná – oni měli hebrejsky asi tak jako já řecky – tak že na některých místech to změnili tam, kde byla *pistis*, někdy řekli latinsky víra, tedy *fides*, ale jindy tam, kde *Septuaginta* má *pistis*, tak dali *alétheia* a obráceně. Tam, kde byla *alétheia* – já jsem řekl *alétheia*, *veritas* tedy. Tam, kde byla *alétheia*, někdy nechali *veritas* a někdy místo toho dali *fides*. Čili neshodli se.

Zajímavé na tom je, že teď, jak víte, byla revidována *Vulgata*, drobně, jenom v důležitých bodech, a já jsem zjistil, že v řadě – nevím jestli ve všech, ale v řadě případů – se ta revidovaná *Vulgata* vrací k tomu způsobu překladu v *Septuagintě*. Odvrací se od té staré *Vulgaty* a vrací se k *Septuagintě*. Jeden příklad vám hned uvedu, jenomže zase jsem nevěděl, že o tom teď budu mluvit, a tak že já si to připravím, abych... vy to možná budete vědět, je, já myslím, že to je v žalmu někde, kde se říká, že víra – v kralickém je víra, Kraličtí také byli svobodní v tom překladu – víra ze země vypučí. Nevíte nazpaměť, kde to je? A spravedlnost z nebe jí vyjde vstříc.

No a teď ta stará *Vulgata* má *veritas*, to jest pravda ze země vypučí, a nikoliv víra. Ale spravedlnost vždycky seshora. Co to znamená? Co je správné? A jak budeme posuzovat, jak tomu máme rozumět? My totiž tady nejde jen o to vědět, že tam to je jinak a tak dále, ale my se musíme rozhodnout. My se musíme rozhodnout, co teda z té země pučí. Víra, nebo pravda?

Na to prostě to nemůžeme nechat stát a velkou chybou je říct, to nevíme, tak to není tak důležité, to je jenom metafora, to je jenom takové básnické přirovnání. Velká chyba. To je jedno z nejdůležitějších míst pro nás, tohleto rozhodnout, vědět, co to je. A abychom si mohli vytvořit jakousi teorii, jak asi to je správně – my nikdy definitivně nebudeme vědět – no tak my musíme promyslet spoustu věcí okolo a pak se vrátit k tomuto problému. My to nemůžeme tak z rukávu jen tak vysypat, jestli tam má být víra, nebo pravda.

Tak teď, tohle bylo jako taková apologie pro to, že se vůbec touto otázkou budeme a takto zabývat. A teď se podíváme trochu na to, jak vypadá ta naše situace, jak vypadá ovzduší myšlenkové, v kterém my dnes jsme zasazeni, do kterého jsme se dostali ne svým přičiněním, prostě jsme se narodili do této doby a my musíme vědět, co k té době patří. Už jenom proto, abychom věděli, abychom kontrolovali, abychom sami kriticky sebekriticky rozpoznali, co v nás je z naší doby. Poněvadž bez toho nerozpoznáme, co je třeba první církve, co je třeba poplatno tehdejší době. Přece nebudeme evangelium chápat se všemi chlupy té doby.

Přece nemůže platit, že sakumprásk, jak to tehdy bylo, jak lidé mysleli, dokonce i jak Ježíš sám myslel, že to prostě je pro všechny věky. Tam je spousta věcí, které patří té době, a naše doba je jiná. Tohle nechtěla uznat katolická církev, ale byla přesvědčena, že ta tradice, ta vlastně udržuje to správné z té minulosti, protože to vždycky... to je tradice živá. Anebo to není tradice. Když je to mrtvé, tak se to nepředává. Předává se to vždycky živé, čili tradice zajišťuje, aby to bylo živé, a tudíž aby to bylo přiměřené té naší době, a věřila, že to, co je přiměřené té naší době, že to je to pravé, co tam v té minulosti je nějakým způsobem obsaženo.

A proti tomu se reformace velice ostře ohradila, protože rozpoznala, že ta tradice velmi často znamená zplanýrování, znivelizování anebo úplnou deviaci toho, co to znamenalo všechno předtím. A proto reformace vyhlásila program návratu od tradice k těm kořenům, to jest k písmu. Od toho se samozřejmě pak odvozují všelijaké ty námitky, že protestanti neznají nic jiného než Bibli, vracejí se k Bibli, děsím se čtenáře jediné knihy, se vyjadřovalo a tak dále, námitky, že místo papeže si dali protestanti tam Bibli a to je ten jejich papež a tak dále a tak dále.

A teď samozřejmě pravda byla na obou stranách. Tradice je strašlivě důležitá. Bez tradice se nedá žít. To je potřeba, aby protestanté, nebo bylo potřeba, aby protestanté rozpoznali. Na druhé straně ale ta tradice nemůže rozhodovat. Ta tradice musí sloužit tomu, co traduje. Jenomže to, co je tradováno, to samo o sobě nikde není. To prostě my máme jenom nějaké svitky, nějaké papíry, máme nějaké záznamy, ale to jsou pomalované plochy. Abychom to mohli tradovat, respektive aby ta tradice mohla něčemu sloužit, tak se nejdřív musí interpretovat.

A ta interpretace se musí vždy znovu provádět, v každé době vždy znovu. Není možno provést interpretaci, aby pak platila, poněvadž ta se ztratí. Ta interpretace, tu můžete zapsat, ale zas je to zápis a ten zápis se zas musí interpretovat. Prostě interpretace musí vždy znovu a vždy znovu jste konfrontováni s úkolem nějak po svém porozumět tomu, co chcete tradovat. To už je ono. Ještě chvíli. Tak jo, děkuju pěkně. Kdybych náhodou zapomněl, tak...

Ted' ten problém je veliký a vidíme, že tam obě strany k tomu patří. Písmo – zejména Daňek na to u nás upozorňoval, já cituju Daňka zejména proto, že mnoho daňkovců potom zapomnělo na tu kritickou funkci, která byla u Daňka tak důležitá. Tím způsobem to popularizovali, že – já se pamatuju, jeden z daňkovců, pozdější farář Jockl, ten byl na Vinohradech vikářem a má obrovskou zásluhu, že několik ročníků Dorostu i Sdružení přiměl k tomu, že neobyčejně, byť na úrovni velmi nízké, neobyčejně mnoho vykonali pro to, aby se vyznali v *Bibli*, aby věděli, kde co je, aby znali jména, výrazy a celé kusy a tak dále. Hrály se takové hry: kdo první rozpozná – někdo přečetl něco, kdo první zjistí, kde to je a tak dále. Takže jsme všichni četli pořád, abychom věděli, kde co je, a když se tam

něco někde mihlo, tak které to jsou možnosti a kdo bude první, kdo to nalistuje. Znali jsme *Bibli* způsobem skutečně nebyvalým předtím i potom. Víte, jak to vypadá dneska.

A nebyla to jenom tato hra, nýbrž také jsme měli biblické úvahy, kde bylo potřeba vždycky, když něco máme vyložit, tak to vykládat z *Bible*. Vykládat to příslušným nějakým dalším místem, které to objasní. A tedy naučili jsme se pracovat takovým polovědeckým způsobem. Jenomže jsme se zároveň naučili třeba vykládat *Janovým evangeliem*, vykládat třeba *Starý zákon* nebo i třeba *Matoušovo evangelium*, jako by to všechno bylo na jedné rovině. Jako jsou *Kralické poznámky*, tak těm jsme samozřejmě museli věnovat pozornost. Dokonce jsme vždycky šli někam, nebo když někdo měl referát, tak šel k někomu, kdo má tu šestidílkou znova vydanou tenkrát s těmi poznámkami, aby i ty poznámky, které normálně tam nejsou, i to rozvedení a tak dál, aby s tím pracoval. A vždycky se to dostávalo všechno na jednu rovinu a teď se citovalo. A víte, že poznámky k *Šestidíle kralické* skutečně takhle hojně pracují, i když samozřejmě je možno, když k tomu přistoupíte kriticky, zjišťovat, že třeba i když někde jakési podobnosti jsou, oni je neuvádějí, protože to k sobě nepatří, a jindy uvádějí něco, co ani není podobné, ale patří to k sobě. Ale ten způsob práce s tím, odkazy a tak dál, ten vás vede k tomu, že vlastně *Bibli* vykládáte *Bibli*, jako kdyby to byla jedna rovina, jako kdyby to napsal jeden člověk.

To byla chyba. A bylo to provinění proti Daňkovi. My jsme se naučili spoustu věcí, tohle jsme se naučili, ale ještě jsme neměli ten kritický pohled a nenaučili jsme se...

--- (s2 opraven problém s rychlostí_cleaned.flac) ---

Hejdánek: Cílem nebylo z nás udělat teology. Cílem bylo udělat z nás čtenáře Bible, písmáky, to byl... Ale vada písmáctví je právě to, že je nedostatečně kritické, že nerozeznává různé roviny, různé tradice a tak dál. Nepřihlíží k tomu a pak teda se dostává do omylu, do hrubých chyb.

Tedy, zase jsem utekl od toho hlavního, co jsem chtěl říct, že my musíme znát svou dobu, rozumět své době, chceme-li rozumět nějaké době jiné. Když nerozumíme dnešní době, tak marná snaha se vníšet do doby první církve. Tam my budeme vnášet svou dobu a nebudeme o tom vědět. My musíme znát svou dobu, abychom bezpečně věděli, co možno bezpečně věděli, že když rozumíme nějak té dávné době, že tam netaháme nic s sebou. A to nemůžeme kontrolovat, leč když víme, co s sebou taháme, co k nám patří, co patří k té naší.

No a tedy, já bych teď chtěl začít, po tom úvodu bych chtěl začít tím, co samozřejmě ne výklad, co je to naše doba a kde se to... Něco málo z toho, co je důležité pro náš text, teda pro naši, pro naše téma.

No, to co charakterizuje naši dobu, vyjadřují různí filosofové různě, ale existuje jeden takový velký myslitel, *nota bene*, který představuje jakési *enfant terrible* filosofie a nejen filosofie, tehdejší společnosti. Takových bylo víc, jako Kierkegaard taky patří mezi *enfant terrible*. Je to Nietzsche. O Nietzscheovi většinou se říká, že to je antikřesťan, protože napsal takové věci, velikánský útok na křesťanství. Ví se o něm, že doporučoval, dokonce kritizoval i řeckou filosofii a doporučoval dionýsovství, takovéhle věci se vědí a tím pádem to je prostě zloduch. Je to farářský synek. Je potřeba mu něco odpustit z toho důvodu. Všecky farářský děti jsou trochu poškozený. Mají zas některé výhody. A je potřeba u toho Nietzscheho vidět ty výhody, ne tu poškozenost.

Já mám dojem, že Nietzscheho je třeba číst jinak, než se dosud četlo. O něm se říká, že to je nihilista. Dokonce takhle ho bude interpretovat v příštích letech a možná desetiletích náš současný nejlepší znalec Nietzscheho, Pavel Kouba. Člověk, který svým *habitem* nemá nic z *habitu* Nietzscheho, ale prostě z nějakých důvodů mu je už léta Nietzscheovi velmi blízký. Přeložil něco z toho, teď měl přijít na

fakultu, tam prostě došlo k jakémusi omylu, nebyl přijat, byl rok, vlastně skoro dva roky byl v Německu, tam studoval Nietzscheho, připravoval práci, má se habilitovat. No a najednou se ukázalo, že nebyl vyhlášen konkurs. On čekal na další, teď mu řekl děkan, že se měl přihlásit na ten konkurs, kterej tam byl vyhlášen, i když to nebylo na něj myšleno. A další nemáme peníze, takže nemůžeme přijímat. Takže on teď zůstal tady, jeden z našich největších myslitelů, se kterým hluboce nesouhlasím, jeden z našich největších myslitelů a on teď neví, co bude dělat. Absurdity se u nás dějí strašný.

Ale tak já vám o něm říkám, protože ten teď už napsal nějaké věci, *nota bene* dává si tam záležet na tom, aby i se mnou polemizoval, i když to tam nehlásá, ale je to teda prostě to bude, pokud ještě budu žít, tak to bude napětí velké. Ale po mém soudu je to hluboce falešné pojetí Nietzscheho. A to zejména proto, že on neví, co to je být farářský syn. Já to vím taky z doslechu, já jsem seděl s farářským synem ve škamnách čtyři roky, tak vím, co to je trochu. On ani to neví. Ale přece jenom zdaleka nejlepší by byl, kdybych já byl sám farářským synem. To teď je otázka, jestli zas bych věděl, co to je být farářský syn, když bych byl do toho tak namočen, že trochu odstupu taky není na škodu.

Tohle všechno platí pro filosofii, takovéhle problémy, to jsou filosofické problémy. To není jenom teda legrácka. Nietzscheho je třeba číst jako člověka, který vyšpionoval, že analogicky jako Kierkegaard... Kierkegaard sám si říkal, že není křesťan, není teolog, nechce nikoho poučovat, že je pouze špiónem v božích službách. A vyrazuje tajemství, která všichni ostatní chtějí ukrýt. Něco podobného dělá Nietzsche, jsem hluboce přesvědčen.

To je křesťan, který se zhrozil, co to je křesťanství. A každá, každý odrazový můstek, každá možnost distance je mu dobrá pro to, aby ukázal to křesťanství v nejhorší podobě. A to ne jak křesťané jednají a tak dál po morální stránce a tak dál, to až do neví na kolikátém místě. Ne, jemu jde o tu nejvlastnější bytostnou záležitost, bytostné určení, to, čím křesťanství je, a jemu se zdá, že se to naprosto zpotvořilo. A proto to líčí jako zpotvořené.

A když tomu dobře rozumíte, tak v jádře je člověk rozčarováný, uražený a rozjitřený, krajně rozjitřený, co se s tím křesťanstvím stalo. A když ho, když na něj dáte velice pozor, tak ho každou chvíli přistihnete, jak základ, předpoklad, východisko té jeho ničující kritiky křesťanství je vlastně křesťanské. Je třeba umět ho číst.

A teď co tento člověk říká o naší době. Já vám tady řeknu aspoň jednu věc, abych přesvědčil, že toto není naprosto fantasmagorie, i když asi v literatuře byste se s tím nesetkali. O *Nietzschem* se říká, že je nihilista. Ale on to programově nikde nevyhlašuje. On naopak jako špión v božích službách – to říkám já, ne on – vyrazuje, že náš věk, to jest minulé století, ale to platí pro nás neméně, ba ještě jsme stále ještě v tom, že náš věk, který si říká moderní, že je v podstatě nihilistický.

A to platí také pro křesťany. Také křesťané našeho věku jsou nihilisté. Prostě to patří k celému věku. A že si to tento věk nechce přiznat, to se mu jeví jako strašlivá neupřímnost, faryzejství. My se tváříme, jako bychom nihilisty nebyli, a ve skutečnosti nihilisty jsme. Toto je jeho výrok o moderním evropském člověku.

A ten nihilismus, který vytýká, to není jakýkoli nihilismus, to je specifický evropský nihilismus. Čím se liší tento nihilismus od nihilismů orientálních? Těch je také dost. Koneckonců buddhismus je nihilismus. Co to je *nirvána* než spočinutí v *nihil*? Tam už není nic. Tam se zbavíte světských starostí, tam už se nemusíte pečovat o tělo ani o duši, všeho jste se zbavili, spočínáte v ničem, v nicotě. To je smysl lidského života – spočívat, co nejrychleji utéct z těch opakovaných koloběhů a skončit v té nicotě, už nikdy to neopakovat. To je smysl buddhismu.

Tedy to je jiný způsob nihilismu. Specificky evropský nihilismus, to znamená, když evropský, specificky křesťanský nihilismus. V čem spočívá ten křesťanský nihilismus? Já teď už nevykládám jenom *Nietzscheho*, já vykládám něco víc, tedy není to tak přesně, ale já nebudu teď citovat, mohl bych to dokazovat, ale my nechceme číst *Nietzscheho*, že? A napsal jsem o tom článek, kdyby se někdo chtěl na to podívat, tak přesné argumentace najde tam.

Jde o to, že křesťané, aniž věděli, co činí, převzali řeckou filosofii, která je nihilistická. Proto také *Nietzsche* kritizuje to klasické Řecko a doporučuje dionýsovství. *Nietzsche* je také velký ironik. To, že doporučuje dionýsovství, to je vykládáno jako jeho stanovisko. U *Nietzscheho*. To je jako když by vám někdo doporučil: „Prosím vás, vy chcete studovat, co chcete, jděte raději žebrot,“ abyste řekli: „Hele, to je člověk, který doporučuje žebrot.“ To dionýsovství doporučuje proto, že je velký ironik, podobně jako *Kierkegaard*, jako byl *Sókratés*. Koukají se, jestli na to skočíte. A dělá to velmi důmyslně.

Mně se vůbec zdá, že mezi *Kierkegaardem* a *Nietzschem* jsou obrovské podoby, i když celým myšlenkovým způsobem, *habitem*, prostě byli odlišní. Možná, že to souvisí s tím, že *Kierkegaard* nebyl farářský syn. Ta vzpoura *Nietzschova* je daleko podstatnější, daleko základnější právě proto, že křesťanství bral daleko vážněji. Daleko ještě vážněji než *Kierkegaard*. Jestli je vůbec to možné, poněvadž když čtete *Kierkegaarda*, vidíte, že ho bere velice vážně. Ale po mém soudu *Nietzsche* ho bere daleko vážněji.

Ten specificky evropský nihilismus je proto specifický, že bez křesťanství by ho nebylo. A ta křesťanská vina, ta spolupráce, ta kolaborace s tím nihilismem, spočívá ve velkém selhání křesťanů, kteří si osvojili filosofii řeckou, protože jinak nevěděli, jak se ubránit proti těm falešným filosofiím, těm zmytizovaným filosofiím, nebo spíš filosofujícím nebo pseudofilosofickým orientálním mýtům, které si osvojily něco z té filosofie, ale zapřáhly to do káry mýtů. Proti tomu se křesťané ubránili a velmi účinně. A my jsme si teď řekli, co to je – pragmaticky to nepochybně bylo velmi dobré. Těžko se mohli ubránit jinak. Byla to asi velmi správná cesta. Já si sám nedovedu představit, jak by to mohlo vypadat jinak. Prostě dobře, když se chci ubránit úpadné řecké filosofii, no tak si musím vybrat nějakého velkého řeckého filosofa a pomocí tohoto filosofa se ubráním těm druhořadým upadajícím a upadlým filosofiím, pomateným mýtům a já nevím čemu všechno takovému prostě. Není jiná cesta. Není jiná cesta, jak se tomu ubránit.

A tím vlastně křesťané zachránili filosofii. A když já tohleto takhle teď líčím, tak to není proto, že bych říkal, že se stala chyba, že se to mělo dělat jinak. Já myslím, asi to jinak dělat nešlo. Ale je to velký hřích křesťanských myslitelů, nepochybně. Asi to jinak nešlo. *Kierkegaard* v oné *Nemoci k smrti*, kterou teď máte špatně přeloženou, ale česky, tak tam říká, že Bůh nemohl stvořit člověka jako partnera. Já to interpretuji. Vy to už znáte někteří. Nemohl stvořit jako partnera. On i kdyby ho stvořil zcela dokonalého, tak by to byla loutka. Aby to byl partner, tak ho musí stvořit tak, aby ten člověk se mohl postavit na zadní, přetrhnout svá pouta se stvořitelem a tím upadnout do smrtelné nemoci. Ale protože je tu Bůh, tak to není žádná fatální záležitost. Bůh z milosti se skloní a zachrání člověka tak, že ho vyléčí z té smrtelné nemoci. Ale protože se ten člověk postavil na zadní, tak už to může být partner. Prostě ta záchrana nespočívá v tom, že se mu vymaže mozek, že on sám zapomene na to, že někdy přetrhl svá pouta se stvořitelem. Vždyť on už skutečně ta pouta má přetržená a jsou navázána nová pouta, nevrací se to ke starému neobnovuje se původní stav, poněvadž původní stav je být zvířátkem nebo loutkou.

A v tomto smyslu také funguje to křesťanství. Křesťanství muselo něco udělat. Ale to, co udělalo, nemusí být prosto viny nebo hříchu, filosofického hříchu, diskuse o tom. Tedy já to neříkám proto, aby se to mělo dít lépe, abyste mi špatně nerozuměli. Křesťané prostě nevěděli dost dobře, co činí, udělali záchrannou akci, adaptovali si *Platóna*, dokonce někteří byli tak neopatrní, že řekli, že to je

křesťanský filosof před Kristem; církevní otcové to řekli. To byla taková *communis opinio* v jedné době.

A nevšimli si, že ta filosofie se vůbec nehodí. Poněvadž oni ji nejenom používali pro obranu před falešnými filosofy, ale ona se jim zalíbila. Oni měli dojem, že to je skutečně něco jako filosofický prorok, na kterého je možno navázat. A vidíte, paralely jsou. Ale nevšimli si jedné důležité věci, že vlastně vespod ty základy řecké filosofie jsou nihilistické.

A Nietzsche říká, nebo v duchu Nietzscheho je možno říct, ale oni si toho nemohli všimnout. Protože se nejdřív něco muselo stát. Oni se museli dopustit toho hříchu. Nebýt toho hříchu, tedy nebýt té křesťanské recepce a adaptace řecké filosofie, nejprv *Platóna*, potom *Aristotela* od 13. století a tak dál, nebýt toho, tak se nemohlo ukázat, že to je nihilismus. Ukázat se. Ten nihilismus tam byl, ale neukazoval se.

Aby se mohl ukázat, tak se musel setkat s křesťanstvím. A v jakém smyslu s křesťanstvím? A teď Nietzsche rozlišuje v tom křesťanství hlavní dvě stránky, dva prvky, dvě převažující linie.

Jednak to je jakási – on to tak neříká, ale já tomu budu říkat náboženskost. A tato náboženskost navazuje na tu řeckou, očištěnou ovšem filosoficky. Už to není ten původní mýtus, nýbrž jsou to ti bohové filosofů, jak říkal později *Pascal*. Bůh filosofů, a ne Bůh Abrahámův, Izákův, Jákobův.

No a to známe tedy už v *Platónovi*, ale zejména potom v *Aristotelovi*, a Tomáš Akvinský se na tom podepsal samozřejmě, velký obrovský myslitel, a tím hůř pro něho, protože ta jeho odpovědnost je příliš velká, než abychom mu to mohli odpustit. On to měl vědět. A jsou místa, kde je jasné, že to tušil, a přesto na to nedal. Jemu to napadalo, a nedal na to a zůstal v té tradici řecké.

To křesťanství tedy má jednu stránku, která je nepochybnou vinou, to jest, že si vymění, když může, využije té řecké filosofie k tomu, aby se intelektuálně, racionálně distancovala od těch ubohých mýtů a ztotožnila se s tím racionálním mýtem řecké filosofie, to jest s tím řeckým *logem*, což je jenom intelektuální podoba mýtu. A vůbec takovým křesťanským myslitelům první velikosti nevádí, když *Aristotelés* řekne, že Bůh je první příčina nebo nehybný hybatel a takové věci. Vůbec jim to nevádí, naopak, to je přesně to, co potřebují. Což je samozřejmě pohanské, to je propadnutí dalšímu pokaženému bohu filosofů.

A pak je tady druhá stránka. Druhá stránka je výzva k opravdovosti, pravdivosti, vnitřní pravdivosti, o které budeme hovořit. To je ta hebrejská stránka věci. A té bylo potřeba k tomu, aby se nihilismus ukázal jako nihilismus.

Křesťanství je podle Nietzscheho základní rozpor, a v křesťanství jako historickém fenoménu, rozumějte, nemluvíme o Ježíšovi. Křesťanství je základní rozpor mezi opravdovostí, upřímností, vnitřní přesvědčeností, nakloněností k pravdě, spolehnutím na pravdu a tak dále, co k tomu všechno patří, a mezi tou náboženskostí, tím racionalizovaným mýtem řeckým.

A to muselo po nějakém čase, po nějaké době, to muselo přivést ten fenomén křesťanství respektive evropanství, což v tom je taky. Křesťanství se provinilo ještě pak několikrát dál, že? Třeba to, že křesťanství bylo zástěrkou pro nové uspořádání poměrů v Evropě, jednak od Karla Velikého, ale potom zejména té Svaté říše římské národa německého, a tedy pod záminkou pokřtění pohanů se tady šířila německá moc a tak dále. A to se dělo na druhou stranu taky, to u nás známe, že se nechala pokřtít naše knížata v Řezně, prostě aby se tomu postavila na odpor zase z politických důvodů, poněvadž jinak by se nedovedli ubránit a tak dále. Tohoto provinění křesťanů a té úpadlosti, té osudové úpadlosti skutečného filosofického křesťanství byla celá řada, a vždycky na úkor té opravdovosti, *Wahrhaftigkeit*, jak říká Nietzsche. Ale jak říkám, toto není přesný výklad Nietzscheho.

Já jsem se inspiroval Nietzchem tímhle a teď to vykládám, abyste, až ho budete číst, abyste si na tohle dali pozor a vy to tam pak najdete. Ale kdybyste to četli bez toho, tak spousta lidí četla Nietzscheho a nenašli to tam takhle. Takhle je to běžné v mnoha případech jiných, a může to být chyba taky. Já to můžu víc udělat, než se kontrolovat a můžu se kontrolovat špatně.

A teď, dříve nebo později, ta opravdovost se musela prosadit, a nyní, když někdo z křesťanů v Evropě je vskutku opravdový, tak musí nahlédnout, že podváděl. Toto je závěr. To je rozpad křesťanství, to je konec křesťanství jako historického fenoménu.

A Nietzsche prorokuje, že dříve nebo později, dokonce říká brzo, v příští generaci – trvalo to trochu déle – prostě to Evropani rozpoznají. Rozpoznají, že to nejde, že to jsou dvě věci, které spolu nejdou. Buď opravdovost, pravdivost, anebo to křesťanské náboženství, které vlastně je řeckého původu, poněvadž nemůže být hebrejského původu, protože – a to říkám já teď bez Nietzscheho – protože hebrejský odkaz je, že všechno náboženství je falešné.

To se dá říct také tak, že pravé náboženství je nenáboženství, jak to říká třeba v *Novém zákoně* Jakub. Milosrdenství a soud, a ne desátky z pepřmínu a nevím čeho, máty. Milosrdenství a soud – to je náboženská záležitost. To je pravé náboženství, když to není náboženství. To je pravé náboženství. A to znamená také pravý Bůh, když to není bůh. Ten jediný pravý Bůh, všechno ostatní jsou pokydaní bohové pohanů. Ale ten jediný pravý Bůh, to právě není bůh. Způsob, jak se to řekne, je rozdílný, smysl je jediný.

A protože křesťané, Evropané si to neuvědomují a nechtějí si to uvědomit – to je ten důležitý bod – že si to neuvědomují, protože si to nechtějí uvědomit, tak tady máme před branami, přede dveřmi, tady máme toto největší nebezpečí, toho největšího nepřítele, tu největší příšeru, kterou si dovedeme představit, totiž nihilismus. Ten tluč na dveře. Ta příšera už je za dveřmi a my ji nechceme vidět, protože nám stydne krev, kdybychom si to připustili.

A teď přichází – já už dál nebudu v této linii pokračovat, samozřejmě by bylo možno – a teď přichází k ideologii takzvaného postmodernismu. Co znamená v této situaci postmodernismus, jestliže přijmeme tu diagnózu Nietzscheho, že nihilismus je podstatou, bytostnou podstatou evropanství v tomto věku? A jestli to prorokoval Nietzsche v minulém století, platí to o našem století. Co znamená v našem století, dokonce na konci tohoto století, co znamená, když se někdo odváží říct, že jsme už venku z modernismu, obrací se s úšklebkem k těm ustrašeným, co se obracejí do té minulosti a říkají: „My jsme už postmoderní.“ Co to může být? Může to znamenat jedno z dvojího.

Buď že ten nihilismus ještě nebyl zcela dokonalý, že moderní doba ještě nedozrála, a teprve teď dozrává. Teprve teď jsme v tom pravém nihilismu. Co to je ten pravý nihilismus? Nedokonalost nihilismu, nedokončenost, nedovyvinutost nihilismu spočívá v tom, že se toho bojíme. Že ještě pořád víme, že nihilismus je něco hrozného, že to je příšera, že je to za dveřmi, my o tom nechceme vědět a bráníme se a budeme říkat: „My nejsme nihilisté.“ To je ta moderna. Ona je naplno nihilistická, ale nechce si to přiznat. Postmoderna tedy, ta si to připustí. Ale proč připustí? Vždyť je to jedno. Vždyť to není žádná příšera, co stojí za dveřmi. Vždyť nám to je naprosto fuk, že nám říkají takovíhle volové. Každý si může přece říkat, co chce, ty blbosti o příšeře. Žádná příšera tu není. Nihilista, který se bojí nihilismu, je ještě nihilismus uvědomovaný jako něco [nesrozumitelné]. Nihilista, který je dokonalý nihilista, ten úplný nihilista, ten dovedený nihilista, tomu je to fuk. Ten už o nihilismu vůbec nepřemýšlí, nemluví, ten prostě to považuje za *flatus vocis*.

Tak to je jedna možnost, že postmodernismus končí v sofistice, končí v rétorice a je s tím všechno hotovo. Nemusí nic zdůvodňovat, prostě dobrá, jsem se rozhodl, budu říkat tohle, a když mě nikdo nechce poslouchat, tak ať mě neposlouchá. To se vrací k mýtu. Mýtus taky nenutil nikoho. V dobách

archaických nebylo žádné instance, která by vnucovala lidem, aby věřili jednomu mýtu a nevěřili jinému mýtu nebo tak. Tam prostě mýty se přes sebe přelévaly jako voda a olej, neměly spolu nic společného, no a některé vyhynuly, některé se zase šířily podle toho, jak byly atraktivní, a to záviselo na psychologických okolnostech, já nevím, na čem všem. Tam nezáleželo vůbec na správnosti. Tam nepadalo vůbec v úvahu se tázat, jestli je něco opravdové v tom mýtu, nebo není.

Čili ten návrat, ten návrat k mýtu, proto také se mluví o narativitě, poněvadž narativita to je právě to, čím je charakterizován mýtus a nic jiného. Filosofie, no to je prostě žvanění, to je povídání. Teorie, ještě větší žvanění. Věda, další žvanění. Jenomže nebezpečné, poněvadž tam bouchá něco a tak dále.

Nebo postmodernismus může být vyložen jinak. Může být vyložen jako rozpoznání toho, co to je nihilismus, a pevné rozhodnutí překonat tento stav, to jest překonat ten nihilismus. Ale není slyšet, že by nějaký postmodernista dnes takto interpretoval postmodernismus. Já si myslím, že to je něco jako neobsazené místo, neobsazený *biotop*, neobsazené místo někde v přírodě, tam prostě to čeká na toho, kdo tam přijde a zaujme to místo, poněvadž tam prostě je prázdno. Já si myslím, že to je dobrý způsob, který mohou aspoň někteří prozíravější křesťané zaujmout. Prostě nahlédnout zaprvé pravdivost – i když samozřejmě je to vždycky spojeno s všelijakými věcmi, které opravíme – zásadní pravdivost toho vidění Nietzscheova, že prostě celá ta dosavadní tradice je nihilistická. Jenomže se to ukázalo díky křesťanství, ale křesťanství na to doplatilo, protože se rozložilo. Koneckonců bylo by to dosti ježíšovské, že teprve zrno, které přestane být zrnem, přinese užitek, zrno, které zajde. Já si myslím, že křesťané by měli vzít na vědomí, že křesťanství je také takové zrno, které furt tady nějak bylo, přežívalo, bobtnalo, a že teď je nejvyšší čas, aby přestalo být zrnem a začalo pouštět kořínky a tu kytičku nahoru. Už toho, už té přípravy k tomu růstu ze zrníčka na ten velký strom, na kterém budou sedat ptáci, už té přípravy bylo dost.

Slyším hluk, už je konec, jo? Nebo máme po...

--- (s2_cleaned.flac) ---

Hejdánek: Cílem nebylo z nás udělat theology, cílem bylo udělat z nás čtenáře Bible, písmáky, to byl... Ale vada písmáctví je právě to, že je nedostatečně kritické, že nerozeznává různé roviny, různé tradice a tak dál. Nepřihlíží k tomu a pak se dostává do omylů, do hrubých chyb.

Tedy, zase jsem utekl od toho hlavního, co jsem chtěl říct, že my musíme znát svou dobu, rozumět své době, chceme-li rozumět nějaké době jiné. Když nerozumíme dnešní době, tak marná snaha se vníšet do doby první církve. Protože my tam budeme vnášet svou dobu a nebudeme o tom vědět. My musíme znát svou dobu, abychom bezpečně věděli, co možno bezpečně věděli, že když rozumíme nějak té dávné době, že tam netaháme nic s sebou. A to nemůžeme kontrolovat, leč když víme, co s sebou táhneme, co k nám patří, co patří k té naší.

No a tedy, já bych teď chtěl začít, po tom úvodu, bych chtěl začít tím, co samozřejmě ne výklad, co je to naše doba a kde se to vzalo, něco málo z toho, co je důležité pro naše téma.

No, to, co charakterizuje naši dobu, vyjadřují různí filosofové různě, ale existuje jeden takový velký myslitel, *nota bene*, který představuje jakési *enfant terrible* filosofie a nejenom filosofie tehdejší společnosti. Takových bylo víc, Kierkegaard také patří mezi *enfant terrible*. Je to Nietzsche. O Nietzscheovi většinou se říká, že to je antikřesťan, protože napsal takové věci, útok, velíkánský útok na křesťanství. Ví se o něm, že doporučoval, dokonce kritizoval i řeckou filosofii a doporučoval dionýsovství, takovéhle věci se vědí a tím pádem to je prostě zloduch. Je to farářský synek, je potřeba mu něco odpustit z toho důvodu, všechny farářské děti jsou trochu poškozené.

Mají zas některé výhody. A je potřeba u toho Nietzscheho vidět ty výhody, ne tu poškozenost. Já mám dojem, že Nietzscheho je třeba číst jinak, než se dosud četlo. O něm se říká, že to je nihilista. Dokonce takhle ho bude interpretovat v příštích letech a možná desetiletích náš současný nejlepší znalec Nietzscheho Pavel Kouba. Člověk, který svým *habitem* nemá nic z *habitu* Nietzscheho, ale prostě z nějakých důvodů mu je už léta Nietzsche velmi blízký. Přeložil něco z toho, teď měl přijít na fakultu, tam došlo k jakémusu omylu, nebyl přijat. Byl rok, vlastně skoro dva roky v Německu, tam studoval Nietzscheho, připravoval práci, má se habilitovat. No a najednou se ukázalo, že nebyl vyhlášen konkurs. On čekal na další, teď mu řekl děkan, že se měl přihlásit na ten konkurs, který tam byl vyhlášen, i když to nebylo na něj myšleno. A další, nemáme peníze, takže nemůžeme přijímat. Takže on teď zůstal tady, jeden z našich největších myslitelů, se kterým hluboce nesouhlasím. Jeden z našich největších myslitelů a on teď neví, co bude dělat. Absurdity se u nás dějí strašné. Ale tak já o něm říkám, protože ten teď už napsal nějaké věci, *nota bene* dá si tam záležet na tom, aby i se mnou polemizoval, i když to tam nehlásá, ale je to teda prostě... to bude, pokud ještě budu žít, tak to bude napětí velké.

Ale po mém soudu je to hluboce falešné pojetí Nietzscheho. A to zejména proto, že on neví, co to je být farářský syn. Já to vím taky z doslechu. Já jsem seděl s farářským synem ve škamnech čtyři roky, tak vím, co to je trochu, a on ani to neví. Ale přece jenom daleko nejlepší odkaz bych já byl sám farářským synem. To teď je otázka, jestli zas bych věděl, co to je být farářský syn, když bych byl do toho tak namočený. Že to trochu odstupu taky není na škodu.

Tohle všechno platí pro filosofii. Takovéhle problémy, to jsou filosofické problémy, to není jenom legrace. Nietzscheho je třeba číst jako člověka, který vyšpionoval, že analogicky jako Kierkegaard. Kierkegaard sám si říkal, že není křesťan, není teolog, nechce nikoho poučovat, že je pouze špiónem v božích službách. Vyzrazuje tajemství, která všichni ostatní chtějí ukrýt. Něco podobného dělá Nietzsche, jsem hluboce přesvědčen. To je křesťan, který se zhrozil, co to je křesťanství. A každá, každý odrazový můstek, každá možnost distance je mu dobrá pro to, aby ukázal to křesťanství v nejhorší podobě. A to ne, jak křesťané jednají po morální stránce a tak dál, to až v bůhvíkolikátém místě. Ne, jemu jde o tu nejvlastnější bytostnou záležitost, bytostné určení, to, čím křesťanství je. A jemu se zdá, že se to naprosto zpotvořilo. A proto to líčí jako zpotvořené.

A když tomu dobře rozumíte, tak v jádře je člověk rozčarováný, uražený a rozjitřený, krajně rozjitřený, co se s tím křesťanstvím stalo. A když na něj dáte velice pozor, tak ho každou chvíli přistihnete, jak základ, předpoklad, východisko té jeho zničující kritiky křesťanství je vlastně křesťanské. Je třeba umět ho číst.

A teď co tento člověk říká o naší době. Já vám tady řeknu aspoň jednu věc, abych přesvědčil, že toto není naprostá fantazie, i když asi v literatuře byste se s tím nesetkali. O *Nietzschovi* se říká, že je nihilista. Ale on to programově nikde nevylošuje. On naopak, jako špión v božích službách – to říkám já, ne on – vyzrazuje, že náš věk (pověst minulého století, ale to platí pro nás neméně, ba ještě víc, protože jsme stále ještě v tom), že náš věk, který si říká moderní, je v podstatě nihilistický.

A to platí také pro křesťany. Také křesťané našeho věku jsou nihilisté. Prostě to patří k celému věku. A že si to tento věk nechce přiznat, to se mu jeví jako strašlivá neupřímnost, farizejství. My se tváříme, jako bychom nihilisty nebyli, a ve skutečnosti nihilisty jsme. Toto je jeho výrok o moderním evropském člověku.

A ten nihilismus, který vytýká, to není jakýkoliv nihilismus, ne, to je specificky evropský nihilismus. Čím se liší tento nihilismus od nihilismů orientálních? Těch je taky dost. Koneckonců buddhismus je nihilismus. Co to je *nirvána* než spočinutí v *nihil*?

Tam už není nic. Tam se zbavíte světských starostí, tam už se nemusíte pečovat o tělo ani o duši. Všeho jste se zbavili, spočínáte v ničem, v nicotě. A teď smysl lidského života spočívá v tom, co nejrychleji utéct z těch opakovaných obkoloběhů a skončit v té nicotě a už nikdy to nezopakovat. Už nikdy. To je smysl buddhismu.

Tedy to je jiný způsob nihilismu. Specificky evropský nihilismus, to znamená – když evropský – specificky křesťanský nihilismus. V čem spočívá ten křesťanský nihilismus? Já teď už nevykládám jenom *Nietzscheho*, já vykládám něco víc, tedy není to tak přesně, ale já nebudu teď citovat (mohl bych to dokazovat, ale my nechceme číst *Nietzscheho*). A napsal jsem o tom článek, kdyby se někdo chtěl na to podívat, tak přesné argumentace najdete tam.

Jde o to, že křesťané, aniž věděli, co činí, převzali řeckou filosofii, která je nihilistická. Proto také *Nietzsche* kritizuje to klasické Řecko a doporučuje dionýsovství. *Nietzsche* je taky velký ironik. To, že doporučuje dionýsovství, to je vykládáno jako jeho stanovisko. To je hluboký omyl. To je, jako kdyby vám někdo doporučil: „Prosím vás, vy chcete studovat, co chcete? Jděte radši žebrot.“ Abyste řekli: „Hele, to je člověk, který doporučuje žebrot.“

To dionýsovství doporučuje proto, že je velký ironik, podobně jako *Kierkegaard*, jako byl Sókratés. On kouká, jestli na to skočíte. A dělá to velmi důmyslně. Mně se vůbec zdá, že mezi *Kierkegaardem* a *Nietzschem* jsou obrovské podoby, i když celým myšlenkovým způsobem, *habitem* prostě byli odlišní. Možná, že to souvisí s tím, že *Kierkegaard* nebyl farářský syn.

Ta vzpoura *Nietzschova* je daleko podstatnější, daleko základnější právě proto, že křesťanství bral daleko vážněji. Daleko ještě vážněji než *Kierkegaard*. Jestli je to vůbec možné, poněvadž když čtete *Kierkegaarda*, vidíte, že ho bral velice vážně. Ale po mém soudu *Nietzsche* ho bral ještě daleko vážněji.

Ten specificky evropský nihilismus je proto specifický, že bez křesťanství by ho nebylo. A ta křesťanská vina, ta spolupráce, ta kolaborace s tím nihilismem spočívá ve velkém selhání křesťanů, kteří si osvojili filosofii řeckou, protože jinak nevěděli, jak se ubránit proti těm falešným filosofiím, těm zmytizovaným filosofiím, nebo spíš filosofujícím nebo pseudofilosofickým orientálním mýtům. Kterí si osvojili něco z té filosofie, ale zapráhli to do káry mýtu.

Proti tomu se křesťané ubránili a velmi účinně. A my jsme si teď řekli, co to je... pragmaticky to nepochybně bylo velmi dobré. Těžko se mohli ubránit jinak. To byla asi velmi správná cesta. Já si sám nedovedu představit, jak by to mohlo vypadat jinak. Prostě dobře, když se chci ubránit upadlé řecké filosofii, no tak si musím vybrat nějakého velkého řeckého filosofa a pomocí tohoto filosofa se ubráním těm druhořadým, upadajícím a upadlým filosofiím, pomateným mýtům a já nevím čemu všemu takovému. Není jiná cesta. Není jiná cesta, jak se tomu ubránit.

A tím vlastně křesťané zachránili filosofii. A když já tohleto takhle teď líčím, tak to není proto, že bych říkal, že se stala chyba, že se to mělo dělat jinak. Já myslím, asi to jinak nešlo. A je to velký hřích křesťanských myslitelů. Nepochybně asi to jinak nešlo.

Kierkegaard v onom zlomku, který teď máte špatně přeložen česky, tam říká, že Bůh nemohl stvořit člověka jako partnera. Já to interpretuji, vy to už znáte někteří. Nemohl stvořit jako partnera. On i kdyby ho stvořil zcela dokonalého, tak by to byla loutka. Aby to byl partner, tak ho musí stvořit tak, aby se ten člověk mohl postavit na zadní, přetrhnout svá pouta se stvořitelem, a tím upadnout do smrtelné nemoci.

Ale protože je tu Bůh, tak to není žádná fatální záležitost. Bůh z milosti se skloní a zachrání člověka tak, že ho vyléčí z té smrtelné nemoci. Ale protože se ten člověk postavil na zadní, tak už to může být

partner. Prostě ta záchrana nespočívá v tom, že se mu vymaže mozek. Že on sám zapomene na to, že kdysi přetrhl svá pouta se stvořitelem. Když už on skutečně ta pouta má přetržená a jsou navázána nová pouta, nevrací se to ke starému neobnovuje se původní stav, poněvadž původní stav je být zvířátkem nebo loutkou.

A v tomto smyslu také funguje to křesťanství. Křesťanství muselo něco udělat. Ale to, co udělalo, nemuselo být prosto viny nebo hříchu, filosofického hříchu, diskuse až o tom potom. Tedy, já to neříkám proto, abych řekl, že se to mělo dělat lépe, abyste mi špatně nerozuměli. Křesťané prostě nevěděli dost dobře, co činí, udělali záchrannou akci, adaptovali si *Platóna*, dokonce někteří byli tak neopatrní, že řekli, že to je křesťanský filosof před Kristem. Církevní otcové to řekli. To byl takový kus komunismu v jedné době. A nevšimli si, že ta filosofie se vůbec nehodí. Poněvadž oni ji nejenom používali pro obranu před falešnými filosofy, ale ona se jim zalíbila. Oni měli dojem, že to je skutečně něco jako filosofický prorok, na kterého je možno navázat. A ty paralely tam jsou. Ale nevšimli si jedné důležité věci, že vlastně vposledku ty základy řecké filosofie jsou nihilistické.

A *Nietzsche* říká, nebo v duchu *Nietzscheho* je možno říct, ale oni si toho nemohli všimnout. Protože se nejdřív něco muselo stát. Oni se museli dopustit toho hříchu. Nebýt toho hříchu, totiž nebýt té křesťanské recepce a adaptace řecké filosofie, nejdříve *Platóna*, potom potom *Aristotela*, od 10. století tak dále, nebýt toho, tak se nemohlo ukázat, že to je nihilismus. Ukázat se – ten nihilismus tam byl, ale neukazoval se. Aby se mohl ukázat, tak se musel setkat s křesťanstvím. A v jakém smyslu s křesťanstvím? A teď *Nietzsche* rozlišuje v tom křesťanství hlavní dvě stránky, dva prvky, dvě přeběhující linie.

Jednak to je jakási – *Nietzsche* neříká toto, ale já tomu budu říkat – náboženskost. A tato náboženskost navazuje na tu řeckou, pročištěnou ovšem filosoficky. Už to není ten původní mýtus, nýbrž jsou to prostě ti bohové filosofů, jak říkal později *Pascal*. Bůh filosofů, a ne Bůh Abrahámův, Izákův, Jákobův. No a to znamená, to je už v *Platónovi*, ale zejména potom v *Aristotelovi*, a *Tomáš Akvinský* se na tom podepsal samozřejmě. Velký, obrovský myslitel, a tím hůře pro něho, protože ta jeho odpovědnost je příliš velká, než abychom mu to mohli odpustit. On to měl vědět. A jsou místa, kde je jasné, že to tušil, a přesto na to nedal. Jemu to napadalo, a nedal na to a zůstal v té tradici řecké.

To křesťanství tedy má jednu stránku, která je nepochybnou vinou. To jest, že si medí, když může využít řecké filosofie k tomu, aby se intelektuálně, racionálně distancovalo od těch ubohých mýtů a ztotožnilo se s tím racionálním mýtem řecké filosofie. To jest s tím řeckým *logos*, což je jenom racionalizovaný mýtus. A vůbec takovému křesťanskému mysliteli první velikosti nevádí, když *Aristoteles* řekne, že Bůh je první příčina nebo nehybný hybatel a takové věci. Vůbec mu to nevádí, naopak, to je přesně to, co potřebuje. Což je samozřejmě pohanské. To je propadnutí dalšímu pokaženému bohu filosofů.

Pak je tady druhá stránka. Druhá stránka je výzva k opravdovosti, pravdivosti, vnitřní pravdivosti, o které řekne i v pojetí. To je ta hebrejská stránka věci. A té bylo potřeba k tomu, aby se nihilismus ukázal jako nihilismus. V křesťanství je podle *Nietzscheho* základní rozpor – a v křesťanství jako historickém fenoménu, rozumějte. Nemluvím o Ježíšovi. Křesťanství je základní rozpor mezi opravdovostí, upřímností, vnitřní přesvědčeností, nakloněností pravdě, spolehnutím na pravdu a tak dále, to všechno k tomu patří, že? A mezi tou nábožensností, tím racionalizovaným mýtem, řekněme.

Na to muselo po nějaké době přivést ten fenomén křesťanství, respektive evropanství, což k tomu patří – a křesťanství se provinilo ještě pak několikrát dále, že? Třeba to, že křesťanství bylo zástěrkou nového pořádku poměrů v Evropě, jednak od Karla Velikého, ale potom zejména té Svaté říše, tímto založené *Svaté říše římské národa německého*. A tedy pod záminkou pokřtěných pohanů se tady šířila

německá moc a tak dále. A to se dělo na druhou stranu také, u nás to známe, že se naše knížata nechala pokřtít v Řezně, prostě aby se tomu postavila na odpor zase z politických důvodů, poněvadž se jinak nedovedla ubránit a tak dále. Toho provinění křesťanů a té upadlosti, té formy upadlosti skutečného křesťanství byla celá řada, ale vždycky na úkor té opravdovosti *Wahrhaftigkeit*, jak říká Nietzsche.

Ale jak říkám, toto není přesný výklad Nietzscheho. Já jsem se inspiroval Nietzschem tímhle a teď to vykládám, abyste, až ho budete číst, si na tohle dali pozor a vy to tam pak najdete. Ale kdybyste to četli bez toho, tak spousta lidí četlo Nietzscheho a nenašli to tam. Takhle je to běžné v mnoha případech i jiných. A může to být chyba taky, ale já samozřejmě víc udělat nemůžu, než že se kontroloju a můžu se kontrolovat špatně.

A teď dříve nebo později ta opravdovost se musela prosadit a nyní, pokud někdo z křesťanů Evropanů je vskutku opravdový, tak musí nahlédnout, že je podvodník. Toto je jádro. To je rozpad křesťanství. To je konec křesťanství jako historického fenoménu.

A Nietzsche prorokuje, že dříve nebo později, dokonce říká brzo, v příští generaci (trvalo to trochu déle), prostě to Evropané rozpoznají. Rozpoznají, že to nejde, že to jsou dvě věci, které spolu nejdou. Buď opravdovost, pravdivost, a nebo to křesťanské náboženství, které vlastně je toho řeckého původu. Poněvadž nemůže být hebrejského původu, protože (a to říkám já teď bez Nietzscheho), protože hebrejský odkaz je, že všechno náboženství je falešné.

To se dá říct také tak, že pravé náboženství je nenáboženství, jak to říká třeba v *Novém zákoně* Jakub: Milosrdenství a soud, a ne desátky, pepř, kmín a nevím čeho ještě, máty... milosrdenství a soud. To není náboženská záležitost. To je teprve náboženství. To pravé náboženství je, když to není náboženství. To je pravé náboženství. To znamená také pravý Bůh, když to není Bůh. Ten jediný pravý Bůh, všechno ostatní jsou pokydaní bohové pohanů. A ten jediný pravý Bůh to právě není Bůh. Způsob, jak se to řekne, je rozličný, smysl je jediný.

A protože křesťané Evropané si to neuvědomují a nechťejí si to uvědomit (to je ten důležitý bod – že si to neuvědomují, protože si to nechťejí uvědomit), tak tady máme před branami, přede dveřmi, tady máme to největší nebezpečí, toho největšího nepřítele, tu největší příšeru, kterou si dovedeme představit, totiž nihilismus. Ten tluč na dveře. Tato příšera už je za dveřmi a my ji nechceme vidět, protože nám stydne krev, kdybychom si to připustili.

A teď přichází... já už dál nebudu v této linii pokračovat, samozřejmě by bylo možno... a teď přichází nová ideologie, takzvaný postmodernismus. Co znamená v této situaci postmodernismus, jestliže přijmeme tu diagnózu Nietzscheho, že nihilismus je podstatou, bytostnou podstatou evropanství v tomto věku? A jestli to prorokoval Nietzsche v minulém století, platí to o našem století. Co znamená v našem století, dokonce na konci tohoto století, co znamená, když se někdo odváží říct, že jsme už venku z modernismu, obrací se s úšklebkem na tu minulost a říká: My jsme už postmoderní.

To může znamenat jedno z dvojího. Buď že ten nihilismus se ještě neprosadil dokonale, že moderní doba ještě není dozrálá a teprve teď dozrává, teprve teď jsme v tom pravém nihilismu. A co to je, ten pravý nihilismus? Nedokonalost nihilismu, nedokončenost, nedovyvinutost nihilismu spočívá v tom, že se toho bojíme, že ještě pořád víme, že nihilismus je něco hrozného, že to je příšera, že je za dveřmi, a my to nechceme vědět a bráníme se a my nejsme nihilisté. Ona je to nihilistická a nechce si to připustit.

Postmoderna tedy... ta si to připustí. Ale proč připustí? Vždyť je to jedno. Vždyť to není žádná příšera, co stojí za dveřmi. Vždyť nám to je naprosto fuk, že nám říkají takovéhle voloviny. Každý si může

přece říkat, co chce. Žádná příšera není. Nihilista, který se bojí nihilismu, si do úst nevidí, ten ještě není nihilista. Nihilista, který je dokonalý nihilista, ten úplný nihilista, ten dovyvinutý, ten už o tomhle vůbec nepřemýšlí, nemluví, prostě to považuje za *fatum vocis*. A to je jedna možnost postmodernismu. Končí v sofistice, končí v rétorice, je mu to všechno fuk. Nemusí nic zdůvodňovat, prostě se rozhodl. On bude říkat tohle. A když ho nechce někdo poslouchat, tak ať ho neposlouchá. On se vrací k mýtu. Mýtus taky nenutil nikoho. V dobách archaických nebyla žádná instance, která by doručovala lidem, aby věřili jednomu mýtu a nevěřili jinému mýtu. Tam prostě mýty se přes sebe přelévaly jako voda a olej, neměly spolu nic společného. Některé uhynuly, některé zase se šířily podle toho, jak byly atraktivní. A to záleží na psychologických okolnostech. Tam vůbec nezáleželo na pravdivosti. Tam nepadalo vůbec v úvahu se tázat, jestli je něco pravda v tom mýtu nebo není.

Čili ten návrat k mýtu, to je takové to období narativů. Ta narativita, to je právě to, co činí, co charakterizuje *mythos*. Nic jiného. Filosofie, to je prostě žvanění, to je povídání. Teologie, další žvanění. Věda, další žvanění. Jenomže je nebezpečí, on tam bouchne něco [nesrozumitelné].

Nebo postmodernismus může být vyložen jinak. Může být vyložen jako rozpoznání toho, co to je nihilismus, a znehodnocení, překonání tohoto stavu, v němž se koná nihilismus. Ale není slyšet, že by nějaký postmodernista dnes takto interpretoval postmodernismus. Já si myslím, že to je něco jako neobsazené místo v přírodě, tam prostě to čeká na toho, kdo tam přijde a zaujme to místo, poněvadž tam prostě je prázdno. Já si myslím, že to je dobrý způsob, který mohou alespoň někteří prozíravější křesťané zaujmout. Prostě nahlédnout zaprvé pravdivost, i když ta je samozřejmě vždycky spojena s celou řadou věcí, která je opravdovým základem pravdivosti u Nietzscheho, že prostě celá ta dosavadní tradice je nihilistická, jenomže se to ukázalo díky křesťanství. Křesťanství na to doplatilo, protože se rozhodlo v tom svém slova smyslu ježíšovském, že promluví, přestane být zrnem, přinese světlo. Světlo je zhouba. Já si myslím, že křesťané by si měli uvědomit, že křesťanství je také takové zrno, které tady přežívalo v tom obalu, a že teď je nejvyšší čas, aby přestalo být zrnem a začalo pouštět kořínky a tu klíčku nahoru. Už té síly, toho růstu zevnitř na ten starý strom, už je to tady vyloženě blízko. Sekera už je u kořenů. Tak to máme v evangeliu.